

Eiropa: starp sapni un sabrukumu

Pēdējo 60 gadu laikā ES kļuvusi par lielisku integrācijas piemēru, taču diemžēl tagad visi vairs nevar kustēties vienā ritmā. Žēl, ka šobrīd, kad teju esam sasnieguši sapni, mēs runājam par krīzi. Manuprāt, ES vēl nekad nav bijusi tik liela krīze, kādas priekšā tagad stāvam.

Profesoru Hari Ksiruhaki (*Charis Xirouchakis*), Eiropas Savienības Padomes Vizīšu un sabiedrisko pasākumu nodaļas vadītāju, intervē Ilze Sedliņa, "Latvijas Vēstnesis"

Šajās dienās viens no svarīgākajiem sarunu tematiem ir Eiropas Savienības (ES) konstitucionālais līgums. Tomēr ir ļoti daudzi cilvēki, kas nezina, kas ir šis dokuments. Kā Jūs pāris teikumos izskaidrotu, kas ir ES konstitūcija un kāpēc tā ir tik svarīga?

ES konstitūcija ir - precīzāk, ja tiktu pieņemta, būtu - svarīgs dokuments. Kāpēc? Tajā būtu noteikts mehānisms, kā ES jāstrādā, ja tajā ir 25 un vairāk valstis. Citiem vārdiem – tā pati par sevi nav mērķis. Tā ir līdzeklis, instruments, lai paplašinātā ES spētu darboties. Tajā nav noteikts, ko darīt, bet tur ir izskaidrots, kā darīt, lai Eiropa varētu progresēt.

Ja mēs gribam attīstīties, radīt kopīgas politikas, mēs to varam darīt tikai atbilstoši noteikumiem. Konstitūcija mums pasaka, kādi nākotnē būs šie noteikumi. Ja mums nav noteikumu, kā mēs varēsim izstrādāt jaunas kopējās politikas? No šāda viedokļa raugoties, mums ir nepieciešama konstitūcija. Iepriekšējie līgumi tika radīti ES, kurā bija mazāks valstu skaits. Savienībai, kurā ir 25 un vairāk valstis, ir vajadzīgs kaut kas jauns. Un konstitūcija varēja būt šis jaunais instruments, kas Eiropai ir tik nepieciešams.

Kas ir šis dokuments – tā ir vienošanās dalībvalstu starpā, kas pielīdzināma starpvalstu līgumam vai topošo Eiropas Savienoto Valstu konstitūcija? Ko Jūsu skatījumā nozīmē šī dokumenta plaši lietotais apzīmējums "konstitūcija"?

Tagad mēs nožēlojam dažas lietas, ko darījām, viena no tām – vārda "konstitūcija" izvēle. Kāpēc mēs izvēlējāmies vārdu "konstitūcija"? To darījām psiholoģisku iemeslu dēļ, lai ES pilsoņiem dotu apziņu, ka tie pieder pie kaut kā lielāka nekā tikai savas valsts – pie Eiropas. Mēs gribējām radīt pārliedību, ka šis līgums – konstitūcija – attieksies uz viesiem ES pilsoņiem. Bet patiesība izrādījās atšķirīga. Vārdu "konstitūcija" cilvēki uztvēra nevis pozitīvi, bet negatīvi.

Pēc savas formas šis dokuments nav konstitūcija. Tas ir vēl viens starptautisks līgums. Tas ir līdzvērtīgs Nicas, Māstrihtas, Amsterdamas un Romas līgumiem. Konstitūcija nerada neko pat līdzīgu Eiropas Savienotajām Valstīm. Tas nav solis tuvāk federālismam. Tieši otrādi – konstitūcija nosaka ES darbības robežas. Piemēram, pirmo reizi tiek stingri noteiktas kompetences, turklāt salīdzinājumā ar citiem līgumiem konstitūcijā paredzēta lielāka kompetences nodošana nacionālajiem parlamentiem.

Kādi bija galvenie iemesli, kāpēc Francija teica "nē" konstitūcijas projektam?

Franči balsoja par daudziem jautājumiem, ne tikai par konstitūciju. Viens arguments varētu būt paša dokumenta nosaukums – Francijā tas nenostādāja pozitīvā nozīmē. Noteicošie bija daudzi iekšpolitiski jautājumi. Viens no iemesliem varētu būt arī pārdomas, kāda ekonomiskā un sociālā sistēma ES varētu darboties nākotnē. Tas ir būtisks jautājums, par kuru domā daudzi. Konstitūcijā uz šo jautājumu nav sniegta skaidra atbilde. Tur nav teikts, vai Eiropa nākotnē varētu būt liberāla vai arī sociālās labklājības valsts. Kā jau teicu – konstitūcija ir līdzeklis, tajā ir definēti ES darbības noteikumi.

Interesanti, ka par konstitūciju ir izskanējuši visai dažādi raksturojumi. Franči pārmet, ka dokuments ir pārāk liberāls, savukārt Lielbritānijā tā tiek vērtēta kā pārāk sociāla. Katrs konstitūcijā ieliek to, ko grib, savas personiskās bailes.

Kā Francijas “nē” ietekmēs konstitūcijas nākotni? Kas, Jūsaprāt, notiks tālāk?

Jāņem vērā divi nosacījumi. Pirmkārt, jau deviņas dalībvalstis, kurās dzīvo aptuveni puse ES iedzīvotāju, ratificējušas konstitūciju. Vienā no valstīm – Spānijā – to izdarīja tauta referendumā, paužot atbalstu svarīgajam dokumentam. Jāļauj ratifikācijas procesam turpināties un jāskatās, kas notiks tālāk. Otrkārt, tomēr jāatzīst, ka franču balsojums ir ļoti svarīgs. Francija ir valsts, kas dibinājusi ES, tā bijusi Eiropas integrācijas līdere, tāpēc šis valsts balsojums ir ļoti svarīgs arī citām valstīm. Pārlicinošais “nē” balsojums varētu ietekmēt arī ratifikācijas procesu pārējās valstīs.

Konstitūcijā teikts – ja vismaz 20 no 25 valstīm divu gadu laikā ratificē ES konstitūciju, ES Padome lemj, ko darīt tālāk. Tā kā patiesībā jautājums, kas notiks ar konstitūciju, ir atklāts.

Bet kā Jums šķiet, ko ES Padome varētu lemt?

Šeit jāsaprot, ka varu paust tikai savu personisko viedokli. Es domāju, ka konstitūcija jau ir pa pusei mirusi. Ja vēl Nīderlande nobalsos “pret”, tad konstitūcijas projekts ir pilnībā miris. Tad būs jāķeras pie jauna līguma radīšanas.

Nākamā prezidējošā ES valsts būs Lielbritānija. Zināms, ka tā ir viena no eiroseptiskākajām valstīm. Vai tās atrašanās pie ES stūres varētu būtiski ietekmēt konstitūcijas nākotni?

Vispirms mums jāskatās, kāda būs oficiālā Lielbritānijas pozīcija šajā jautājumā. Lielbritānijai uz daudziem jautājumiem ir pašai savs skatījums, kas bieži vien atšķiras no Francijas viedokļa. Domāju, ka nekas būtisks tuvākā pusgada laikā nenotiks. Būs jāapsēžas, jāpadomā. Svarīgākas lietas varētu būt gaidāmas tikai nākamajā gadā.

Viens no argumentiem, kāpēc franči teica “nē” konstitūcijai, ir šis valsts jūtīgums attiecībā pret iespējamo Turcijas dalību ES. Kā Francijas referendumā rezultāti varētu ietekmēt tālāku ES paplašināšanos?

Tas tiešām ir ļoti svarīgs jautājums. Ne tikai daudzi ES iedzīvotāji, bet arī politiķi uzskata, ka jānosaka robežas, cik tālu Savienība varētu paplašināties. Jā, ir tiesa, ka paplašināšanās process norit pārāk strauji. Tas ir pārāk ātri, jo pati ES, tās uzbūve un darbības mehānismi nespēj tik ātri pielāgoties straujajām izmaiņām. Iepriekšējā paplašināšanās, kad ES tika uzņemtas desmit jaunas valstis, bija liela, bet tā bija iespējama. Tūdaļ pēc Padomju Savienības sabrukuma bija skaidrs, ka Austrumeiropas valstu mērķis būs integrācija ES. Tāpēc gatavošanās notika daudzus gadus un nevaram teikt, ka tā nebija pārdomāta un izsvērta rīcība. Tomēr jautājums par tālāku paplašināšanos, turklāt, uzņemot ES valsti, kura ģeogrāfiski atrodas uz Eiropas un Āzijas sliedzīna, jau ir būtisks izaicinājums.

Daudzi iedzīvotāji domā, ka Turciju nevajadzētu uzņemt un visā vaino ES. Bet jautājumu par tālāku ES paplašināšanos nepieņem Savienība, to pieņem nacionālo valstu premjeri un prezidenti. Tāpēc nav pareizi vainot Eiropu par jautājumiem, kurus risina pašu ES valstu līderi.

Jūs runājat par Eiropas robežām. Kādas, Jūsaprāt, ir Eiropas robežas? Kur tā beidzas?

Ziniet šis jautājums jau ir ļoti sens, tas izskanējis jau pat piecus gadsimtus pirms Kristus. Daudzi meklējuši atbildi uz šo jautājumu. Tomēr mūsdienu pasaule būtiski atšķiras. Globalizācija, internets pasauli padarījuši mazāku, tāpēc ļoti grūti šodien pateikt, kas ir kas.

No šodienas viedokļa raugoties, domāju, ka reālas kandidātes dalībai ES ir Horvātija, Bulgārija, Rumānija, kā arī Balkānu valstis un valstis, kas robežojas ar Krieviju. Turcija arī, protams, ir kandidāte dalībai ES. Ja viss veiksies labi, šī gada oktobrī tiks sāktas iestāšanās sarunas par Turcijas uzņemšanu ES. Krievija gan nav kandidāte dalībai ES. Kāpēc? Tas nav jautājums par kultūru. Kas šodien būtu Eiropa bez Čaikovska, pazīstamiem krievu mūziķiem, filozofiem, rakstniekiem un dzejniekiem? Svarīgākais arguments ir tās lielums. Tikai tādēļ Krievija nākotnē nevarēs kļūt par ES dalībvalsti. Tātad domāju, ka valsts iespējas kļūt par ES dalībnieci tiks izvērtētas, ņemot vērā tās ģeogrāfisko atrašanās vietu, kā arī tās kultūru un apziņu.

Līdz ar Francijas negatīvo balsojumu tiek runāts par nopietnu krīzi ES. Daudzi to jau nosaukuši par beigu sākumu. Kā jūs redzat Eiropas nākotni? Vai ES ir uz sabrukšanas robežas?

Jūsu jautājumi ir ļoti interesanti, bet uz tiem varu atbildēt tikai kā cilvēks, paužot savu personisko nostāju.

Vēsture jau pierādījusi ciklisku darbību. Proti, katrai lietai ir sākums, uzplaukums, regresija un arī sabrukšana. Eiropas kontinents ir gājis cauri daudzām attīstības fāzēm. Kopumā ir grūti pateikt, kurš gads ir bijis uzplaukuma sākums un kad īsti sācies pagrimums jeb krīze. Tomēr nav šaubu, ka pēdējo 60 gadu laikā ES kļuvusi par lielisku integrācijas piemēru. Daudzi citi integrācijas modeļi nav darbojušies tik veiksmīgi.

Pakāpeniska integrācija manā skatījumā bijusi veiksmīga tāpēc, ka tā bijusi saistīta ar indivīda brīvību un labklājību. Lai gan šobrīd apzināmies šos panākumus, jūtam arī, ka tiem ir augsta cena – jūtams, ka Eiropa kļūst pārāk liela. Tagad vairs nav iespējama tāda integrācija kā bija līdz šim. Visi vairs nevar kustēties vienā ritmā, nevar vienlīdzīgi attīstīties. Ir nedaudz žēl, ka šobrīd, kad teju esam sasnieguši sapni, mēs runājam par krīzi. Piemēram, Latvija. Valsts, kura starpkaru posmā tikai pavisam īsu laiku bija neatkarīga, atguva savu neatkarību un pievienojās turīgo klubam, lai pati kļūtu bagāta valsts. Tāpēc ir skumji, ka šādā brīdī mēs runājam par krīzi. Citādi šī būtu lieliska iespēja gan Latvijai, gan citām Centrālās un Austrumeiropas valstīm virzīties tuvāk savam mērķim. Skumji, ka šis laiks ir tik skumjš.

Tomēr tagad vēl grūti teikt, kā viss attīstīsies. Ir nedaudz jāapstājas, jāpadomā un jāredz, kas notiks tālāk. Protams, var piepildīties ļaunākās prognozes un ES var sabrukt. Bet jācer, ka mēs šo laiku izmantosim, lai padomātu, izdarītu secinājumus un ar jaunu sparu virzītos tālāk. Tomēr godīgi sakot, manuprāt, ES vēl nav bijusi tik liela krīze, kādas priekšā tagad stāvam.

Akadēmiskajā sabiedrībā daudz tiek runāts par to, cik ES modelis ir dzīvotspējīgs globalizētajā pasaulē. Tiek uzskatīts, ka Eiropas attīstību bremzē tas, ka tā kā primāro likusi cilvēku, nevis naudu. Globalizācija nozīmē pēc iespējas lielāku peļņu, bet Eiropa runā par cilvēku labklājību, sociālo aizsardzību utt. Vai šāda Eiropa mūsdienu pasaulē spēj pastāvēt?

Es domāju, ka ES līdz šim bijusi lieliska iespēja un arī lielisku panākumu atslēga Eiropas valstīm. Šeit bijis apvienots tas, kas pasaulē ir labākais – individuāla brīvība, demokrātija un taisnīga ekonomiskā sistēma. Tas ir tikai pareizi, ja tie, kam ir nedaudz vairāk naudas, palīdz tiem, kam tās trūkst. ES bijusi turīga, bet reizē arī solidāra. No šāda viedokļa raugoties, Savienība uzskatāma par panākumu. Līdzīgs veidojums nepastāv nekur uz šīs zemes. ES radījusi dārgu, bet reizē arī labu un taisnīgu sociālekonomisko sistēmu. Uzņemto kursu vajadzētu arī turpināt.

Bet vai mēs būsim spējīgi to darīt? (*Nopūšas.*) Tas ir grūti, jo pasaule mainās. Jūs minējāt globalizāciju. Tas ir process, kas notiek pats no sevis. Jūs nevarat to apstādināt, rīkojot demonstrācijas vai kā citādi protestējot. Globalizācijas pamatā ir valstu vēlme attīstīties arvien straujāk. Ar to arī mēs sastopamies – milzīgu konkurenci. Ķīna, Indija, Brazīlija, Filipīnas, Japāna, ASV – tās ir valstis, kas aug milzīgā ātrumā un cenšas kļūt par pasaules ekonomiku numur viens. Ir arī Krievija – valsts ar milzīgu attīstības potenciālu. Protams, sacensties ar šīm valstīm ir liels izaicinājums. ES piedāvā sacensties, strādājot Eiropas valstīm kopā. Ja šāda sadarbības forma – ES – nebūs nākotnē, godīgi sakot, tiešām nezinu, kā Eiropas valstis katra pati par sevi cīnīsies. Eiropas valstis ir mazas. Domāju, ka tikai mūsu kopējā darbībā ir spēks.